

Fejlődött-e a hetvenes években a hálózati-módszertani munka?

A könyvtárak egyenlőtlen fejlődéséből adódik, hogy ami az egyik hálózatban kezdeti eredmény, az a másikban esetleg rég elavult, túlhaladott teljesítménynek számít. Többben még „manuálisan” segítik a községi könyvtárakat, mások viszont már elvi iránymutatással, az új módszerek átadásával. Ezért is lehet többféle válasz *Szita Ferenc* kérdésfeltevésére: Gyógyítható-e a hálózati-módszertani munka? Én is azok közé tartozom, akik visszakérdeznek: Miért, hát beteg? Azokkal a megállapításokkal egyetértek, amelyek a szakfelügyeleti és a hálózati munka fejlesztésére vonatkoznak, a módszertani munka akadályozó tényezőiről viszont bizonyos vonatkozásban más a véleményem.

Hatalmi erő vagy jó munkakapcsolat?

Szita Ferenc abban látja az alapvető okot, hogy a járási tanácsok megszűnése miatt nincs mögöttünk „hatalmi erő”, a könyvtárak fejlesztési gondjainak megoldásában már nem építhetünk a járási hivatalok segítségére. A hálózati tevékenységnek mindig fontos eleme volt a helyi szervekkel kialakított kapcsolat. A könyvtárak fejlesztése a községi vezetők szemléletétől, döntéseitől függött (és függ ma is), ami természetesen is. Csak akkor van baj, ha kellő információk hiányában és szubjektív tényezőktől befolyásolva döntenek a könyvtári munka alapkérdéseiről. Arról például, hogy hány négyzetméter legyen az intézmény alapterülete, hány ezer forint szükséges a lakosság könyvtári ellátásához, kit bízzanak meg a könyvtár vezetésével, és milyen színvonalú munkákat várjanak el tőle.

A döntés joga a helyi szerveké, a szakmai követelményeket, a könyvtári munka gyakorlatát viszont a hálózati központok ismerik jobban, s ők általában nemcsak a szükséges információkkal, hanem megfelelő tapasztalatokkal is rendelkeznek. Ez az ellentmondás akkor is létezett, amikor még működtek a járási tanácsok. A helyzet tehát akkor sem volt kedvezőbb számunkra, mert a „hatalmi erő” a hálózati központok és a helyi szervek közvetlen érintkezését gátolta, közéjük iktatózott. A hatalmi erőkre tehát ma már vagy kényelmi szempontból hivatkozunk, vagy nem vagyunk képesek új munkastílus, új munkamódszer kialakítására, alkalmazására.

A járási tanácsok megszűnését követően a közművelődési párthatározat, illetve a közművelődési és a könyvtárügyi törvény hatására megnövekedett a helyi szervek jogköre, hatásköre, de felelőssége is. Ennek következtében a könyvtári munka irányításához több információra, tájékoztatásra van (volna) szükségük. Számunkra ez mindenképpen előnyös, mert így több lehetőségünk adódik a kezdeményező kapcsolat-teremtésre. Az eddigi tapasztalatok is bizonyítják, hogy a könyvtári hálózat működési feltételei, fejlődése és munkájának hatékonysága nagymértékben függenek a módszertani központ és a helyi fenntartó szervek kapcsolatától (s természetesen a helyi könyvtár személyi tényezőitől is).

A munka során több szinten és formában valósulhat meg az együttműködés: Elsősorban a *járási szerveknek* a hálózat egységes fejlesztése érdekében végzett irányító, ellenőrző és segítő tevékenysége révén. Például a módszertani központ esetenként beszámol a hálózat munkájáról, megoldatlan kérdéseiről a járási testületi üléseken. A fenntartókat a tanácselnöki értekezleteken tájékoztatja a könyvtárak helyzetéről, fejlesztési terveiről. A járási hivatal segítségével tapasztalatcserét szervez a tanácselnökök részére. (Mindebben természetesen építhet a művelődésügyi osztály segítségére is.) Megvalósulhat továbbá a *helyi tanácsok* rendszeres meglátogatása és tájékoztatása révén, amelynek eredményeként a testületi döntések előtt kikérik a járási könyvtár véleményét, meghallgatják javaslatait. Az együttműködés fontos eszköze és területe a helyi testületi *üléseken való részvétel* is, amelyet nem rendelet ír elő, hanem gyakorlatát az eredményes együttműködés alakítja ki és szabályozza.

A felsoroltak talán bizonyítják, hogy *nem hatalmi erőre van szükség, hanem jól szervezett, tudatos, tervszerű együttműködésre*. Általa szerezhetünk érvényt hálózati célkitűzéseinknek. Természetesen ehhez a kapcsolattartáshoz nemcsak a módszertani könyvtáros, hanem az egész módszertani központ vagy alközpont tevékenységére, állandó, készséges, segítő jelenlétére van szükség. A hálózati-módszertani munka alapkérdése a fenntartókhöz fűződő jó kapcsolatok kialakítása és ápolása, noha ez időt és erőt von el a könyvtár lényegi munkájának irányításától. Nélküle azonban a községi könyvtárak nem jutnak hozzá a megfelelő működési feltételekhez, nem oldódnak meg a vidéki könyvtárak tárgyi és személyi ellátottságának alapfogdjai.

Mi az oka a falusi olvasómozgalom bajainak?

A vitaindító cikk szerint nagyon sok tényező jöhet számításba. A falusi könyvtárak olvasói létszámának csökkenéséért felelősek a módszertani könyvtárosok is: „valóban van benne részük, mert lemondtak a munka lelkesedést kiváltó mozgalmi jellegéről”. Igen, szerintem is van benne részük, de ma már más követelményekhez igazodva kell munkájukat végezniük. Az olvasók számának csökkenésével vagy stagnálásával kapcsolatban a következő kérdések tehetők fel: Megfelelnek-e a könyvtári körülmények, működési feltételek a falusi lakosság általános igényeinek? A kölcsönzésen kívül tud-e más szolgáltatást is nyújtani az intézmény? Milyen színvonalú az állománygyarapítás, -feltárás, biztos alapot nyújt-e az olvasószolgálati és a tájékoztató tevékenységhez? Hogyan tesz eleget a könyvtár kiegészítő funkcióinak, milyen a propagandatevékenysége, milyenek társadalmi kapcsolatai?

Ha a hálózati-módszertani központ arra törekszik, hogy e kérdésekre kedvező legyen a válasz, a falusi könyvtárak képesek legyenek a sokoldalú, tartalmas és színvonalas munkára, nem lehet visszaesés az olvasói létszámban. A hálózati központok és alközpontok a helyi könyvtárak szakszerűbb munkavégzéséhez azzal is hozzájárulhatnak, hogy megszervezik a könyvtárosok továbbképzését, tudatosítják a szakmai követelményeket és gondoskodnak ezek teljesítéséről. Meg kell szervezniük a hálózaton belüli információ- és kiadványcserét is.

Minden nemes törekvés azonban kudarcba fullad, ha a községi könyvtárban alkalmatlan személy dolgozik. Tapasztalataink szerint a főfoglalkozású, szakképzett vagy több éves gyakorlattal dolgozó könyvtárosok — a hálózati központ említett törekvéseinek megvalósítása esetén — tudnak is eredményt felmutatni. Ezekben az intézményekben szakszerűbb a munkavégzés, és az olvasók is változatos igényekkel keresik fel a könyvtárakat.

A falusi könyvtárhálózat fejlődésének legnagyobb akadálya a tiszteletdíjas rendszer megmerevedése. A hetvenes évek gondjai ebből eredtek. Az utóbbi években valóban korszerűsödtek az elhelyezési feltételek, jobb az állomány, nagyobb választék áll az olvasók rendelkezésére, a szakellátottság, a létszám, a munkaidő, a tiszteletdíj-rendszer (a háromezernél kevesebb lakosú községekben) azonban változatlan maradt. Ez a változatlanság viszont állandó cserélődést szül. A tiszteletdíjas könyvtárosok — talán a magasabb követelmények miatt is — évenként váltják egymást, s ezeken a helyeken valóban szakadatlanul ismétlődnek a hálózati gondok. Ez a helyzet már nem a módszertani könyvtárosok, központok bűne, de következményei első sorban őket sújtják: fokozódik igénybevetélük az újakezdekések miatt. A személyi gondok megoldásához már nem elégséges a fenntartókkal kialakított jó kapcsolat. A meggyőző érvek között első helyen a normatívákra hivatkozhatnak. Am megfelelnek-e ezek „mankóknak”? Már nem, mert a „D”-típusú könyvtárakra előírt normatív követelményeket a gyakorlat túlhaladta. A személyi ellátottságuk kivételével az egyéb feltételekben ugyanis közelítenek a „C”-típusú könyvtárak normatíváihoz. Ez természetesen számunkra és a falusi lakosság számára is kedvező, de az így előállt ellentmondásért (kedvező működési körülmények — néhány órában foglalkoztatott képzetlen könyvtáros), illetve annak feloldásáért kit lehet felelőssé tenni?

A könyvtárak személyi kérdéseit nem volna szabad normatívákra bízni, az ügy jó vagy kevésbé jóindulatú helyi kezelésére, szemléleti tényezőkre alapozni. Központi intézkedéssel kellene kötelezővé tenni a kistelepülések megfelelő személyi ellátásának rendezését. Ma már a néhány száz dolgozót foglalkoztató üzemekben is

főfoglalkozású *szakember* irányítja a munkahelyi művelődést, a községi közművelődéspolitikai célok megvalósítását viszont heti 8—10 vagy még kevesebb órában dolgozó, szakképzetlen emberekre bízunk. Ezek a települések nem rendelkeznek más művelődési intézménnyel, a könyvtári feltételek általában kielégítenék a helyi igényeket. Csak az nincs, aki megfelelő színvonalon működésbe hozná a gépezetet, aki megtertené a kapcsolatot a könyvtárban felhalmozott értékek és az olvasók között.

Boruzs Józsefné

A gyakorlat modellt teremt

Szita Ferenc megállapításaival vitatkozni nem lehet — közös gondunkat teszi szóvá —, csak bővíteni tudnám az általa feltárt problémák példatárát.

A mai gyengélkedés gócai — néhol már nyílt sebei — mögött hosszú lappangási idők rejlenek. A tenni akarás azonban olyan felületi kezeléseket is eredményezett, amelyek egy elképzelhető megoldás csirái lehetnének. Ilyennek látom azt a kényszer szülte megoldást is, ami néhány megye feldolgozó munkájában született, főleg a szakemberhiány következményeként. A vidékre járok ugyanis a hiányok, lemaradások, a tárgyi nehézségek láttán olyan, nagy lélegzetű munkákat szerveztek meg, mint a központi feldolgozás, cédulaszolgáltatás és az átfogó állományellenőrzések. Az az eset is ide kívánkozik, amikor például a gyermekkönyvtári szakreferens a kisbibliográfiák, szórólapok készítésekor már a hálózat igényeivel is számol.

A jót abban érzem, hogy a módszertani tevékenység a könyvtárost általában nem köti egy-egy szakigazgatási egységhez, nem kényszeríti rutinmunkára. A könyvtári teendők minden lényeges területén egy-egy gyakorló szakember fogja át saját szakágának egészét, és így szemléletében, munkájában a „kint” és a „bent”, a vidéki és a központi könyvtár közeledhetett egymáshoz. A közigazgatási változások megyénként és a megyéken belül is kihatottak a könyvtárak színvonalára, és nagy különbségeket eredményeztek. A megyei munkatárs vagy a szakfelügyelet ezt a szintkülönbséget leírta, elemezte, de sokkal többet nem tudott tenni.

A gyakorlat által kialakított modell ez lehetne: A könyvtári tevékenység legfontosabb területeinek képzett szakemberei munkakörüknek megfelelően a hálózat gondozásában is tevékenykednek, így a hálózat vidéki egységeiben dolgozó könyvtárosok részterületenként a legjobb szakemberrel tárgyalhatnak. E megoldás következtében a hálózati-módszertani könyvtárosok gyakori cserélődését sem szenvedné meg annyira a vidék, mivel a tartós munkakapcsolat a hálózati központ egységeivel alakulna ki és valósággal intézményessé válnék. A segítségadás szükség esetén több személy között oszlanék meg, és így nem következnenek be nagy lemaradások. Természetesen ezután is szükség lenne csekély létszámú hálózati-módszertani egységre, amelynek tagjai az összegezéseket elkészítik és ezek ismeretében tárgyalhatnak a fenntartókkal, illetve megszerveznék a szakreferensek helyszíni segítségadását. A kis módszertani gárda számára viszont biztosítva volna a „hatósági tekintély”, még valamivel több is, mint amit a jelenlegi szakfelügyelők „hatalmi pozíció” nyújt. A cél: a gondozás és számonkérés hatékony és gazdaságos működése.

Mindehhez persze tárgyalóképes, szakterületüket jól ismerő könyvtárosokat képezünk — felkutatásuk csak gondjainkat gyarapítja majd, hiszen eddig is nehéz volt megtalálnunk, kiválasztanunk a legalkalmasabbakat a kapcsolattartás vagy a segítőkészség területén.

A módszertani munka megújulásán munkálkodva nagy hatósugarú körrel kell dolgoznunk, hogy ne forgácsolódjék szét a meglévő tapasztalat, és az utánpótlás a hivatásának magaslatán álló, tenni akarók gárdájából alakuljon ki. Lehet, hogy ez csak vágy?

Csepreginé Tokácsli Boglárka

A KÖNYVTÁROS egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkötől kérhetők